

Framtidens populister hotar Riksbankens oberoende

Dagens Industri den 15 december 2021

Sveriges riksbank är sedan 1999 tämligen oberoende från den politiska makten. Det rådde, och råder fortfarande, stor politisk enighet om denna ordning. En oberoende centralbank är bättre än mer direkt politiskt styrda tjänstemän på att hålla inflationen i schack. Detta är inte minst viktigt i en tid när inflationstendenser kan skönjas på nytt i många länder.

Det finns dock skäl att varna för att såväl vänster- som högerpopulister tenderar att ogilla en oberoende riksbank. Varför gör de det? Därför att de vill använda penningpolitiken på ett sätt som gynnar dem politiskt. Därför kan man se en i lag förankrad oberoende riksbank som ett slags försäkring mot framtida tendenser, även i vårt land, att vilja ta över penningpolitikens instrument från experterna på Riksbanken.

Ett bra exempel på denna typ av utmaning utgörs av USA:s tidigare president Donald Trump, som vid upprepade tillfällen kritiserat USA:s centralbank för att höja räntorna för snabbt. Med uttalanden som "My biggest threat is the Fed" och "The Fed is going wild" bröt Trump med den etablerade traditionen att presidenten respekterar centralbankens oberoende och inte recenserar dess beslut.

I Sverige har i synnerhet vänsterpartistiska företrädare kritiserat Riksbankens oberoende ställning, men det finns också de som menar att det nya förslaget till riksbankslag, som föreslås införas vid nästa årsskifte, begränsar bankens handlingskraft.

I vissa avseenden ges Finansutskottet ett ökat inflytande, vilket kanske inte utgör ett problem med dagens politiska maktförhållanden. Men vi menar att riksbankslagen bör utformas mer principiellt och att det inte är önskvärt att utöka politikerns inflytande (även om en förstärkt granskning vore en god idé, till exempel genom en utökning av Finanspolitiska rådets mandat).

Vad finns det för skäl att tro att populister kan gynnas av att kunna styra penningpolitiken? Dels finns den "traditionella" förklaringen, inte minst formulerad av 2004 års Ekonomipristagare, Finn Kydland och Ed Prescott, som säger att politiker kan vilja inflatera, särskilt på ett överraskande sätt, för att uppnå kortsiktiga vinster i form av högre sysselsättning och lägre real skuldsättning.

Dels finns en ny förklaring, illustrerad av svensk forskning av statsvetaren Anton Brännlund. Han finner att (skuldsatta) svenska väljare belönar de kommunpolitiker som styr i en kommun om räntan går ner. Han uppskattar röstvinsten till en halv procentenhet i ett valdistrikt där invånarna har genomsnittlig skuldsättning jämfört med ett distrikt där invånarna är utan skuld när räntan sänks med en procentenhet.

Eftersom kommunpolitiker inte beslutar om räntan är detta ett exempel på vad som brukar kallas "blint retrospektivt röstande", det vill säga att väljarna belönar eller straffar sittande politiker

utifrån vad som har hänt med ekonomin under deras mandatperiod, oavsett om politikerna ligger bakom förändringen eller ej.

Poängen här är att politiker inser att om de hade makt över penningpolitiken skulle de av valtaktiska skäl kunna använda den för att gynna sin egen situation i ett val. För att locka skuldsatta väljare kunde de alltså se till att sänka räntan så att väljarna känner sig nöjda och röstar på dem. Denna grund för penningpolitik är destruktiv, såväl för det långsiktiga förtroendet för demokratin som för makroekonomiska utfall (med risk för obalanser och ekonomiska nedgångar).

Ett vanligt argument för att minska Riksbankens oberoende är att penningpolitiken ska vara demokratiskt förankrad. Det finns dock skäl för den demokratiska makten att ibland delegera beslutsfattande när konsekvenserna därav kan förväntas vara goda – som i fallet med en centralbank.

En sådan delegation är på intet sätt odemokratisk. Politiker och partier som, nu eller i framtiden, vill använda demokratin för att gynna sig själva istället för landets ekonomi bör hållas kort genom ett fortsatt värnande om ett demokratiskt beslutat oberoende för vår centralbank.

Niclas Berggren

Henrik Jordahl